

процесі порівняльного дослідження найчастіше залишаються нерозкритими. Отже, порівняльно-правовий метод головним чином сприяє накопиченню емпіричних знань. Теоретичні ж знання здобуваються завдяки іншим науковим методам. Так, статистичний метод аналізує кількісний бік порівняння, далі застосовуються методи абстрагування тощо.

На закінчення необхідно відзначити, що ефективне використання методології в сфері юридичної компаративістики дозволить не тільки досягти тих результатів, які ставить перед собою компаративіст-дослідник, але і зібрати необхідний матеріал для вдосконалення національного законодавства, правозастосовчої практики, а також дасть можливість практикуючим юристам гідно брати участь в іноземних юрисдикціях.

Список використаних джерел:

1. Бузгалин А. Введение в компаративистику. Исследование и сравнительный анализ социальноэкономических систем: методология, теория, применение к переходным экономикам / А. Бузгалин, А. Колганов. – М. : Знание, 1997. – 401 с.
2. Доган М. Политическая наука и другие социальные науки / М. Доган // Политическая наука: новые направления / ред. Р. Гудин, Х.-Д. Клингеманн. – М. : Вече, 1999. – С. 116–120.
3. Егоров А. Правовая компаративистика как общеправовая методологическая наука (типовая модель сравнения и сравнительный метод) / А. Егоров // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. статей / [за ред. Ю. Шемшученка, Л. Губерського, І. Гриценка] ; упор. О. Кресін. – К. : Логос, 2009. – С. 31–37.
4. Сталев Ж. Сравнительный метод в социалистической правовой науке / Ж. Сталев // Сравнительное правоведение / отв. ред. В. Туманов. – М., 1978. – 260 с.

Музика М.П.

аспірант,

Хмельницький університет управління та права

СПІВВІДНОШЕННЯ РАЦІОНАЛІЗМУ ТА ІРРАЦІОНАЛІЗМУ У ПРАВІ

Дихотомія «класика-посткласика» у праві лежить у площині дилеми «раціональність-ірраціональність». Так, класичне філософствування у праві взяло за основу раціоналістичне бачення світу та інтерпретацію права через закони логіки, натомість посткласика взяла до уваги ірраціоналістичне трактування права, яке передбачає сприйняття права через такі індивідуальні характеристики людини, як: волю, емоції, інтуїцію, віру тощо.

Співвідношення раціонального і ірраціонального відноситься до такого типу співвідношень, в якому поки не вдається знайти загальну підставу для визначення як співвідносяться один з одним раціональне і ірраціональне. Таке співвідношення лежить в площині визначення самого поняття «розум». Однак поняття «розум» трактується в такому широкому діапазоні значень, який не дозволяє більш-менш ясно і несуперечливо сказати, що ж це таке – «розумне». Ще більше неясностей виникає при інтерпретації поняття «нерозумне» [1, с. 43].

О.О. Панкратова виділяє три підходи до проблеми співвідношення раціонального та ірраціонального:

1) Антисциєнтизм – відповідь на виклик науково-технічному прогресу та усвідомлення перегляду класичної концепції раціональності. В ідеях даної течії простежувалося прагнення розглядати навколишню дійсність через призму самої людини, відчайдушно чинивши опір світу, де править лише наука.

2) «Симбіоз» раціонального і ірраціонального. Слабкою стороною даного підходу є надмірна ірраціоналізація сфер життя, відрив від науки.

3) Плюралістичний підхід пропонує максимально розширити смисловий контекст поняття «раціональне» з метою зняття з нього ярлика неповноцінності. Раціональність тут виступає благодатним середовищем для виникнення науки, права, філософії, мистецтва, що абсолютно не перешкоджає подальшій раціоналізації культури в умовах інформаційного суспільства, де поряд з технічним прогресом буде йти прогрес розумовий, що призведе до розкриття інтелектуального потенціалу людства, загального щастя і процвітання.

Як стверджує сама авторка цих трьох підходів, у цих підходах одна негативна сутнісна характеристика: високий ступінь невизначеності, розмитості ключових для аналізу понять – «раціонального» і «ірраціонального». Дискусія позбавляється своєї плідності коли немає точних і універсальних визначень понять, ситуація ускладнюється ще й тим, що дані поняття розглядаються оціночно, тісно пов'язуються з індивідуальними ціннісними уподобаннями [2, с. 5-6].

Є.А. Нестеренко виокремлює п'ять закономірностей сучасного тлумачення співвідношення раціонального та ірраціонального: їх категоричне протиставлення, тобто тлумачення раціонального та ірраціонального як протилежностей; мисленнєве включення ірраціонального до змісту раціонального, тобто розуміння ірраціонального як частини нової раціональності; розуміння ірраціонального як додаткового по відношенню до раціонального, тобто такого, що є вторинним по відношенню до раціонального; тлумачення їх існування в постійних взаємних перетвореннях; виходячи з ідеї тринарності світобудови, обґрунтування розрізнення двох форм ірраціонального: перша форма – те, що може бути пізнане розумом, але ще не пізнане, друга форма – непідвладного осягненню розумом [3, с. 8, 10].

Висловлюються міркування, що значення розгляду співвідношення раціонального та ірраціонального полягає в наступному [4, с. 9-11]. По-перше, поняття раціонального та ірраціонального знаходяться на «перетині» безлічі істотних категорій філософського знання. Дилема раціонального-ірраціонального є однією з вічних проблем філософії, хоча власне теоретична протилежність раціонального і ірраціонального – не такий вже й давній продукт філософської думки. По-друге, філософія, фактично, в історії класичної європейської думки завжди була ні чим іншим, як теорією розуму, яка розгорнуто розкриває здібності і межі, пізнає мислення і свідомість людини в цілому; потужні пласти цих ідей продовжують, експліцитно або імпліцитно, чинити серйозний вплив на сучасну теоретичну свідомість. По-третє, серйозне загострення уваги на складнощах проблеми раціонального і ірраціонального принесла з собою науково-технічну революцію, яка виводить пізнання і практику на нові рівні освоєння реальності. По-четверте, актуальною є проблема раціонального і ірраціонального і з точки зору

розвитку теорії і практики управління соціально-економічними процесами, соціальними перетвореннями (реформ, модернізацій і т.п.). По-п'яте, давно вже назріло завдання (і робляться спроби) розвести поняття раціонального та ірраціонального і їх раціоналістичне і ірраціоналістичне тлумачення. Іншими словами, ця проблема носить конкретно-історичний характер, а європейський класичний раціоналізм і ірраціоналізм дали лише історично минущі і обмежені версії раціональності та ірраціональності.

Отже, складний і багатоманітний процес співвідношення методологічності культури класики та посткласики знаходить конкретне втілення у протистоянні та взаємодії раціонального й ірраціонального в пізнанні [5, с. 38]. На нашу думку, співвідношення раціонального та ірраціонального у праві лежить в площині:

1) Методологічній. Раціоналізм відстоює універсальність наукового методу пізнання та права як незмінного набору істин. Натомість ірраціоналізм характеризується інтерсуб'єктивним типом правопізнання.

2) Гносеологічній. Основним видом пізнання права ірраціоналізм вважає пізнання, яке здійснюється на основі позарозумових властивостей людини (інтуїції, волі, віри, емоцій тощо). В свою чергу раціоналізм відстоює рефлексивне пізнання права, тобто пізнання розумом.

3) Онтологічній. Раціоналізм визнає закони логіки як фундаментальні принципи правового буття та мислення. Ірраціоналізм звертає увагу на альтернативні форми освоєння правового буття. Згідно ідей ірраціоналізму буттям є все те, що ми сприйняли і засвоїли як знання.

4) Аксиологічній. Правові цінності згідно ідей раціоналізму сприймаються як незмінний набір істин розуму. Напротивагу цьому, ірраціоналістичні вчення сприймають правові цінності через антропологічну площину, тобто як набір тих цінностей, які формуються внаслідок індивідуальної характеристики індивіда.

Отже, співвідношення «раціоналізм: ірраціоналізм» у праві може розглядатися з точки зору різних підходів:

1) надання переваги раціонально-догматичному підґрунтю права, який базується на виключно логічному пізнанні права;

2) надання переваги ірраціональному у праві та критика розуму як методу освоєння правової реальності;

3) пошук синтезу раціонального та ірраціонального як спосіб взаємопроникнення, взаємовпливу різних методів дослідження права.

Сьогодні вимагає нового піходу до розгляду співвідношення і взаємозв'язку раціоналізму і ірраціоналізму. Сучасна методологія повинна поєднувати елементи класики та посткласики, раціональні і ірраціональні принципи пізнання, здоровий дух, оптимізм і гострий, неупереджений розум. Саме такий підхід дозволить подолати надмірну раціоналізацію та агресивну ірраціоналізацію [5, с. 38-39]. «Ірраціональні смисли мають значущість лише тоді, коли їх виплекано не без розуму, а на основі екзистенційно мотивованого життєво-духовного й когнітивно-ціннісного синтезу, що вивершує цілісність людського існування й пізнання. Методологічний потенціал такого синтезу в його пізнавально-теоретичних аплікаціях вельми потрібний нині – за браку науково-світоглядної цілісності та органічної збалансованості елементів сучасного духовного досвіду на засадах нової, змістовно рельєфної,

принципово відкритої раціональності. Аналіз потенціалу ірраціонального в знанні передбачає виявлення внутрішньо притаманних не лише гуманітарному, а й природничому знанню людиномірних передумов та ціннісних можливостей, зв'язку та координації логіко-когнітивних основ і емоційно-естетичних, морально-діяльнісних імпульсів та застосувань змісту науки» [6].

Посткласична філософія права представлена законом взаємного переходу кількісних змін у якісні, єдністю і боротьбою протилежностей, законом заперечення заперечень, які втілюються через співвідношення раціоналізм-ірраціоналізм. Раціоналістичній методології притаманний аналіз, абсолютизація єдності, однопричинна обумовленість та монізм. Натомість, ірраціональна методологія – це синтез, плюральність, дуальність.

Незважаючи на суттєву відмінність засад класики та посткласики, їх методологічного апарату, сучасна культура наукового аналізу не лише не заперечує, а наполягає на взаємопроникненні, взаємовпливі та синтезі протилежних підходів. Аналіз співвідношення раціоналізму та ірраціоналізму дає нам змогу стверджувати про такий тип співвідношення як синтез, який би поєднав у собі раціоналізм та ірраціоналізм, адже будь-яке дослідження права повинне бути всестороннім, а отже, з використанням раціоналістично-ірраціоналістичної методології.

Список використаних джерел:

1. Кущенко С.В. Соотношение рационального и иррационального в общественном сознании как оператор смещений и превращений (к постановке проблемы) / С.В. Кущенко // Вестник НГУ. Серия: Философия. – 2008. Том 6. – Выпуск 2. – С. 43-47.
2. Панкратова О.А. Проблема соотношения рационального и иррационального в познавательной деятельности: автореферат дис... кандидата философских наук : 09.00.01 / Панкратова Ольга Александровна. – Ульяновск, 2014. – 150 с.
3. Нестеренко Є.А. Ірраціональний вимір сучасної організаційної культури: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Євгеній Анатолійович Нестеренко. – Київ : Б.в., 2010. – 16 с.
4. Русаков В.М. Проблема рационального и иррационального в деятельности: От классического марксизма к современности : диссертация... доктора философских наук : 09.00.01 / В.М. Русаков. – Екатеринбург, 1999. – 327 с.
5. Павко А.І. Методологія модерну і постмодерну: проблеми синтезу протилежних підходів / А. І. Павко // Вісник НАН. України: Щомісячний загальнонауковий та громадсько-політичний журнал. – 03/2011. – № 3. – С. 34-39.
6. Бродецький О.Є. Ірраціональне в теоретичному знанні: антропологічно-ціннісні параметри та гуманітарно-методологічні потенції: автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.09 [Електронний ресурс] / О.Є.Бродецький ; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2007. – 20 с. – Режим доступу: <http://avtoreferat.net/content/view/5796/67/>